

Nationell strategi för Myllrande våtmarker

Innehåll

Inledning	4
Strategins syfte	5
Bakgrund	5
Strategin och miljö kvalitetsmålet	6
Strategins utgångspunkter	8
Våtmarker i landskapet	10
Hållbart nyttjande av våtmarker	12
Bevarande av våtmarker	16
Anläggning och restaurering av våtmarker	18
Kunskap och information	24
Internationellt arbete i Sverige	27
Roller och ansvar inom ramen för strategin för Myllrande våtmarker	28

Fotografer:

Tore Hagman/N: sid 1/ Röd stuga vid Hornborgasjön, sid 18/ Våtmark vid Broddetorp gård, sid 21 bild 2/ Gårdsdamm, sid 27/ Ko som betar i Hornborgasjöns blå bård.

Jan Töve/N: sid 2/ Gryning vid Hornborgasjön, sid 6 bild 1/ Morgon på jämtländsk myr, sid 7 bild2/ Alkärr med bunkestarr, sid 21 bild 1/ Myrslåtter, sid 21 bild 3/ Skedand på betad strandäng, sid 24/ Vasikkavuoma slåttermyr, sid 28 bild 1/ På vandring bland brudsporrar.

Jan Elmelid/N: sid 4/ Grönbenä.

Torbjörn Lilja/N: sid 6 bild 2/ Slåtterlada, sid 26 bild 2/ Tranbärsblomma.

Jonas Forsberg/N: sid 6 bild 3/ Sångsvanar vid Tysslingen, sid 13 bild 1/ Bilväg i höstlandskap.

Lennart Mathiasson/N: sid 7 bild 1/ Tönningfloarna.

Peter Lilja/N: sid 7 bild 3/ En lövgroda sitter välkamouflerad på kabbelekablad.

J-P Lahall: sid 8 bild 1/ Soluppgång vid skogssjö.

Andy Horner/N: sid 8 bild 2/ Silesår i närbild.

Sture Bäck/N: sid 10/ Meandringar i myr.

Tor Lundberg/N: sid 12 bild 1/ Skoter på myr.
Per-Olof Nystrand: sid 12 bild 2/ Körskador i jämtländsk myr.

Pål-Nils Nilsson: sid 13 bild 2/ Torv upphängt för torkning.

P Roland Johansson/N: sid 16/ Göl på Källmosen.

Jan Norrman/RAÄ: sid 26 bild 1/ Pyöreånoja silängar.

Sixten Jonsson/N: sid 28 bild 2/ Solmoget hjortron.

Inledning

Denna nationella strategi för bevarande, restaurering, anläggning och skötsel av våtmarker inklusive sumpskogar är gemensam för Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet. Den följer av regeringsuppdraget till Naturvårdsverket att ”...i samråd med Skogsstyrelsen, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet ta fram en nationell strategi för skydd och skötsel av våtmarker och sumpskogar. Uppdraget skall genomföras efter samråd med länsstyrelserna och övriga berörda myndigheter ...”.

Strategin kommer att utgöra utgångspunkt för myndigheternas fortsatta våtmarksarbete i samråd med övriga berörda aktörer. Den motsvarar delmål 1 under miljö kvalitetsmålet Myllrande våtmarker.

Utöver inledning och en redovisning av utgångspunkter för strategiarbetet innehåller strategin sex avsnitt, vari olika aspekter på nyttjande, bevarande, restaurering, anläggning och skötsel av våtmarker behandlas. Därutöver ges en översikt över den ansvarsfördelning som de fyra myndigheterna bedömt vara lämplig för framtida arbete.

Strategins syfte

Strategin syftar i första hand till att förstärka miljömålsarbetet fram till 2010 samt att skapa förutsättningar för att nå miljökvalitetsmålet Myllrande våtmarker till år 2020.

Strategin bidrar även till Sveriges åtaganden inom Ramsar-konventionen och Konventionen för biologisk mångfald samt till att nå andra miljökvalitetsmål än Myllrande våtmarker. De åtgärder som föreslås berör även Ingen övergödning, Ett rikt odlingslandskap, Levande sjöar och vattendrag, Levande skogar, Ett rikt växt och djurliv, samt i förlängningen de vattenanknutna miljökvalitetsmålen Hav i balans och levande kust och skärgård och Grundvatten av god kvalitet.

Förslag till den framtida inriktningen för Myllrande våtmarker kommer att behandlas vidare i 2008 års underlag till fördjupad utvärdering av miljökvalitetsmålet.

Bakgrund

Våtmarker fyller många viktiga ekologiska och vattenhushållande funktioner i landskapet och står för en betydande del av vår biologiska mångfald. De har sedan flera tusen år haft stor betydelse för hur människor ordnat landskapet såväl ekonomiskt som socialt. Bebyggelsens framväxt är i hög grad styrd i relation till vatten och våtmarker. Fortfarande utgör våtmarkerna en viktig ekonomisk resurs bland annat ur skoglig synpunkt.

Sverige är med sina drygt 9 miljoner hektar våtmarker – en femtedel av landytan – ett av de våtmarksrikaste länderna i världen. Omkring en fjärdedel av landets ursprungliga våtmarksareal bedöms ha försvunnit genom utdikning och uppodling, framförallt inom skogs- och jordbruket. En övervägande del av de kvarvarande våtmarkerna är i varierande grad påverkade av mänskliga ingrepp.

Påverkanstrycket mot våtmarker kvarstår, i synnerhet i vissa regioner, men det saknas en sammanställd analys över förändringar i våtmarksarealen på nationell nivå. Ett påtagligt hot mot natur- och kulturvärdena i odlingslandskapets våtmarker är upphörd betesgång eller slätterbruk. I vissa regioner resulterar nedfallet av kväveföreningar i förändringar i våtmarksvegetationen.

Strategin och miljö kvalitetsmålet

Miljö kvalitetsmålet

Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet skall bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.

Delmål 1, Strategi för skydd och skötsel

En nationell strategi för skydd och skötsel av våtmarker och sumpskogar tas fram senast till år 2005.

Delmål 2, Myrskyddsplanen

Samtliga våtmarksområden i Myrskyddsplan för Sverige skall ha ett långsiktigt skydd senast år 2010.

Delmål 3, Skogsbilvägar

Senast år 2006 skall skogsbilvägar inte byggas över våtmarker med höga natur- eller kulturvärden eller på annat sätt byggas så att dessa våtmarker påverkas negativt.

Delmål 4, Våtmarker i odlingslandskapet

I odlingslandskapet skall minst 12 000 ha våtmarker och småvatten anläggas eller återställas fram till 2010.

Delmål 5, Åtgärdsprogram för hotade arter

Åtgärdsprogram skall senast till år 2005 finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

Enligt regeringens bedömning innebär miljö kvalitetsmålet bland annat att biologisk mångfald och kulturhistoriska värden ska bevaras i olika typer av våtmarker i hela landet, samt att våtmarker så långt som möjligt ska skyddas mot exploatering. I strategiarbetet har miljö kvalitetsmålet tolkats till att bland annat innehålla följande:

Ekologiska funktioner – våtmarker behövs i sådan mängd och variation som säkerställer överlevnad och spridningsmöjlighet för våtmarksberoende arter inom deras naturliga utbredningsområden. Olika våtmarksmiljöers specifika strukturer och funktioner ska fungera så att de arter som är typiska för naturtypen kan överleva på lång sikt.

Vattenhushållande funktioner – våtmarkers funktion för att hålla kvar vatten, rena vatten, jämna ut vattenflöden och reglera lokalklimatet behöver stärkas.

Värdefulla våtmarker bevaras för framtiden – genom en kombination av formellt skydd, skötsel, frivilliga åtaganden och hållbart nyttjande säkerställs att de värdefullaste våtmarkernas natur- och kulturvärden och funktioner långsiktigt består.

Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktioner som nämns i miljö kvalitetsmålet har även betydelse för våtmarkerna som naturresurs liksom för regleringen av växthusgaser.

För att bibehålla våtmarkernas funktioner krävs såväl bevarandeåtgärder som förstärkta insatser för att säkerställa att nyttjandet av våtmarkerna sker på ett hållbart sätt. För att uppnå Myllrande våtmarker är det även angeläget att återskapa våtmarker och återfå deras funktioner i landskapet. Våtmarksstrategin lägger tyngdpunkten på de områden och verksamheter som omfattas av delmål som kräver ökade insatser under de närmaste åren.

Delmål 4 omfattar anläggning av nya våtmarker och restaurering av befintliga våtmarker i odlingslandskapet, vilka färdigställs under perioden 2000-2010. Eftersom detta delmål bedöms vara svårast att nå, krävs kraftfulla insatser för att stärka och förbättra åtgärdsarbetet. Arbetet med att genomföra åtgärdsprogram för hotade arter (delmål 5) behöver samordnas med övrigt bevarande- och skötselarbete, till exempel skötseln av skyddade områden, men behandlas inte närmare i denna strategi.

Strategins utgångspunkter

Bevarande, nyttjande och återställning

av våtmarker sker i ett landskapsperspektiv

Den biologiska mångfald och de kulturvärden som är knutna till Sveriges olika våtmarkstyper bevaras och stärks. Detta sker genom

långsiktigt skydd, restriktivitet med tillstånd och dispenser, generell hänsyn och varsam återställning av våtmarker. Härigenom skapas även förutsättningar för att gynna hotade arter. Ett framsynt och samordnat arbetssätt tillämpas för bevarande, restaurering, anläggning och skötsel av våtmarker. För ett kostnadseffektivt våtmarksarbete behövs insatser för planering i ett landskapsperspektiv, uppsökande verksamhet, samordning och rådgivning. De möjligheter till bevarande och återställning av våtmarker som är kopplade till ramdirektivet för vatten bör tas tillvara.

Våtmarksarealen i landet minskar inte

Exploatering av våtmarker bör undvikas så långt som det är möjligt och behovet av kompensationsåtgärder ska beaktas. Restaurering eller anläggning av våtmarker bör i första hand ske i bygder där många våtmarker försvunnit eller utsatts för ingrepp.

Våtmarker med höga natur- och kulturvärden och hydrologiskt intakta våtmarker bevaras

Höga naturvärden kan bestå i ostördhet, mångfald av arter och våtmarkstyper eller sällsynt flora och fauna. Höga kulturvärden innefattar bland annat kontinuitet i hävden samt bevarade kultur lämningar och karaktärsgivande landskapselement. Ökat fokus läggs på att värna och återskapa våtmarkernas ekologiska, hydrologiska och hydrokemiska funktioner i landskapet, varvid de mest hotade naturtyperna ges störst uppmärksamhet.

Vägledande för arbetet med våtmarker

är principen om närhet och lokalt deltagande

Natur- och kulturvårdsrelaterade åtgärder bör planeras och genomföras med så god lokal förankring och deltagande som möjligt. Ytterst handlar det om att de som berörs av beslut eller åtgärder också skall ha möjlighet att delta i processerna. Detta kan yttra sig i en god förankring av strategier och program hos aktörer eller etablering av regionala/lokala forum och plattformar med företrädare för berörda och intresserade. Spridning av kunskap om våtmarkers historia, funktioner och ekosystemtjänster till dem som berörs på lokal nivå är en av förutsättningarna för att nå miljö kvalitetsmålet.

Våtmarker i landskapet

Våtmarkers ekologiska och vattenhushållande funktioner påverkar och påverkas av det omgivande landskapet. Många våtmarksarter är beroende av omgivande naturtyper under delar av sin livscykel. Dagens landskap har formats under lång tid och våtmarkerna har i alla tider spelat en betydande roll i människors liv. I eller intill våtmarker finns ofta kulturspår som vittnar om våtmarkernas betydelse. De landskapselement och kulturlämningar som har eller har haft ett samband med våtmarkers användning omfattas av denna strategi.

Ett sätt att värdesätta helheten eller helhetsintrycket i ett landskap är att utgå ifrån ett landskapsperspektiv. Detta perspektiv omfattar förståelsen för hur landskapet nyttjas idag och har använts i ett historiskt sammanhang. Med ett sådant perspektiv ser man till landskapets hela innehåll; det kan handla om arters utbredning, kulturspår, strukturer, substrat eller kvarvarande processer från olika tider, liksom dagens nyttjande av våtmarksresurserna. Landskapsperspektivet kan användas som en hjälp att utveckla existerande stödformer, hitta optimala lägen för våtmarksanläggning, prioritera objekt för skydd eller restaurering

och för att anpassa åtgärder till de lokala förutsättningarna.

Landskapsperspektivet är en förutsättning för att väga in geografiska skillnader och påverkansbilden i landskapet i de prioriteringar som görs. Genom landskapsekologisk planering kan värdekärnor bevaras och förstärkas, fragmentering motverkas, samt hänsyn tas till våtmarkernas hydrologiska funktioner i landskapet. Planeringen ger goda möjligheter att samordna åtgärder på ett kostnadseffektivt sätt.

Ramdirektivet för vatten innebär förvaltning av vattenresurser i ett avrinningsområdesperspektiv. Detta arbete bör samordnas med annan landskapsekologisk planering, exempelvis de regionala landskapsstrategierna. För att uppnå god vattenstatus i enlighet med direktivet kan det vara nödvändigt att skydda, restaurera och i vissa fall anlägga våtmarker. För att säkerställa en representativitet av olika våtmarkstyper är det viktigt med samordning mellan olika avrinningsområden. Ett möjligt redskap i arbetet med ramdirektivet är att integrera restaurering av våtmarker i arbetet med att formulera åtgärdsprogram för god vattenstatus.

Åtgärder

- Regionala landskapsstrategier eller motsvarande planeringsarbete bör användas för restaurering och anläggning av våtmarker samt för avvägningar mellan olika intressen. Likaså bör de kunna ligga till grund för bevarande och ökat hänsynstagande i de olika sektorer som gör anspråk på våtmarker, till exempel som underlag i ett tidigt skede i samrådsprocesser.
- Ett pilotprojekt med landskapsekologisk planering med fokus på vattenmiljöer bör genomföras.
- Restaurering och anläggning av våtmarker bör beaktas och kan vara verktyg för att uppnå vattendirektivets syften.

Hållbart nyttjande av våtmarker

Användningen av våtmarker bör baseras på principen om ett hållbart nyttjande och följa Ramsarkonventionens grundpelare om klokt nyttjande (*wise use*). Vid exploaterande projektering bör våtmarkernas värden bedömas utifrån ett regionalt eller biogeografiskt perspektiv. I områden där en relativt stor andel av våtmarkerna är hydrologiskt påverkade bör ytterligare påverkan bara förekomma om starka allmänintressen föreligger och möjligheterna till kompensationsåtgärder ska då beaktas. Det är angeläget att värdering och prioritering av natur- och kulturvärden i landskapet görs tidigt i samrådsprocessen. Myndigheternas insatser gällande rådgivning, tillsyn och uppföljning av våtmarker är viktiga. Vidare gäller att ett hållbart nyttjande av odlingslandskapets våtmarker ofta kräver aktiv skötsel i form av slåtter eller bete.

Våtmarker erbjuder goda möjligheter att utöva friluftsliv, jakt och fiske. Detta är positivt för att få gehör för naturvårdens och kulturmiljövårdens arbete. Jakt kan innebära en störning som bland annat resulterar i att våtmarksfåglarna inte kan utnyttja viktiga rastlokaler. Rätt utformad kan dock jakt ofta ske utan någon betydande inverkan på våtmarksfåglarna.

Våtmarker med mycket höga natur- och kulturvärden (motsvarande klass 1 i våtmarks- eller sumpskogsinventeringen) bör bevaras. Våtmarker med höga natur- och kulturvärden (motsvarande klass 2 i våtmarks- eller sumpskogsinventeringen) bör så långt som möjligt undantas från ingrepp.

Åtgärder

Tillstånd

- Vid tillstånds- eller dispensprövning rörande våtmarker med höga värden eller hydrologiskt intakta våtmarker bör myndigheterna vara restriktiva med att tillåta verksamheter som kan påverka värdena negativt.
- Tillståndsgivande myndighet bör förena tillstånd till ingrepp som medför skada i områden med höga naturvärden med krav på kompensationsåtgärder enligt 16 kap. 9 § miljöbalken.
- Det bör utredas om ett ersättningssystem bör införas för att villkora beslut om tillstånd till intrång i våtmarker med krav på kompensation. Möjligheterna att samordna ett sådant system med den fond för bygdemedel som finns för exploatering av sjöar och vattendrag bör därvid beaktas.

Anmälan

- En anmälningsplikt vid rensning av diken och naturliga vattendrag bör övervägas. Syftet är att undvika problem med oavsiktlig markavvattning såsom utökning av dikets dimensioner eller rensning då ett nytt naturtillstånd uppstått. En anmälningsplikt ökar möjligheten till rådgivning och efterkontroll och kan bidra till ökad följsamhet gentemot gällande bestämmelser. Anmälningarna ger även förutsättningar för att följa upp rensningarnas areella omfattning och kvalitet.

Skogsbruk

- Innan skogsbruksåtgärder beslutas och genomförs bör sumpskogar generellt naturvärdeklassas i enlighet med den klassificering som använts vid skogsvårdsorganisationens sumpskogsinventering (Skogsstyrelsen Meddelande 3-1999).
- Sumpskogar med höga naturvärden (naturvärdeklass 1 och 2) bör ges naturvårdsmål och antingen undantas skogsbruk eller ges en naturvårdande skötsel. Objekt med naturvärdeklass 1 är ofta tidigare orörda sumpskogar. Sådana objekt bör ges en fri utveckling för att bibehålla eller på sikt bygga upp en alltmer urskogsartad prägel, om inte skötsel krävs för att natur- eller kulturvärdena ska behållas. Objekt i naturvärdeklass 1 eller 2 klassificeras som NO-bestånd (Naturmål Orört) eller NS-bestånd (Naturmål med Skötsel). Skogsskötselåtgärder som medför drastiska förändringar för sumpskogens hydrologiska förhållanden eller biologiska innehåll bör inte användas på sådana objekt. I sumpskogar med naturvärdeklass 2 kan som regel extensivt skogsbruk som vidmakthåller den skogliga kontinuiteten accepteras.
- Övriga sumpskogar (naturvärdeklasserna 3 och 4) bör brukas med för ståndorten anpassade skötselmetoder. Den generella hänsyn som skogsbruket lämnar i samband med föryngringsavverkningar är också värdefull.

Skogsbilvägar

- Nybyggnationen av skogsbilvägar har minskat men på grund av bristande samordning och planering byggs ibland för mycket vägar i förhållande till den areal som de ska betjäna. Därför är bidrag till planering och samordning mellan skogsägare angeläget.

Körskador

- Körskador i våtmarker kan få en stor negativ påverkan på våtmarkens hydrologi, vilket särskilt för skogsbruket utgör ett problem. För att undvika körskador bör körning om möjligt ske på tjälad mark och insatserna för att utbilda maskinförare och de personer som planerar avverkningar förstärkas.
- Körskador från barmarkskörning tenderar att öka, framför allt i fjällområdet. Det är angeläget att den körning som är tillåten för till exempel rennäringen sker på ett sådant sätt att skadorna minimeras. Ett sätt kan vara att identifiera lämpliga transportleder i samråd med länsstyrelsen.

Myrskyddsplanen och torvbrytning

- Samtliga myrar i Myrskyddsplanen ska undantas från torvbrytning, liksom myrar med höga natur- eller kulturvärden eller ringa påverkan på hydrologin. Vid exploatering för torvproduktion bör myrar som redan är kraftigt påverkade genom till exempel dikning eller ofullständigt utvunna täkter i första hand komma ifråga.

Kalkning

- Vid kalkning av våtmarker bör de rekommendationer som återfinns i Naturvårdsverkets handbok för kalkning följas, vilket bland annat innebär att våtmarker med höga värden inte bör kalkas och att nykalkning bör undvikas på våtmarker. Eventuell kalkning av sumpskogar bör planeras med stor omsorg.

Friluftsliv, jakt och fiske

- För att minska riskerna för störning i fågelrika marker bör kanalisering av besökare ske, vilket det finns goda erfarenheter av. Jakt bör bedrivas på ett sätt som minimerar inverkan på våtmarksfåglarna. Då det gäller fiske bör Fiskeriverkets antagna strategi för utsättning och spridning av fisk följas och fiskutsättning bör inte ske i naturligt fiskfria vatten.
- Skador i våtmarker orsakade av barmarkskörning består under lång tid. Det bör utredas om det finns anledning att ge länsstyrelserna möjlighet att i särskilt värdefulla våtmarker inskränka på sådan barmarkskörning som är tillåten, till exempel i samband med hämtning av fällt vilt.

Bevarande av våtmarker

Med långsiktigt skyddade våtmarker avses i detta sammanhang sådana våtmarker som omfattas av områdesskydd i form av nationalpark, natur- och kulturresevat, biotopskydd, fast fornlämning, Natura 2000-områden med fastställd bevarandeplan samt naturvårdsavtal (jordabalken 7 kap 3 §). I arbetet med formellt skydd prioriteras Myrskyddsplanen och Natura 2000-områden. Hänsyn ska i synnerhet tas till hotsituation och skötselbehov för det enskilda området. Rikkärren hör till de naturtyper som på dessa grunder fordrar särskild uppmärksamhet.

Basinventeringen av skyddad natur som genomförs 2004-2008 ger bland annat uppgifter om förekomsten av olika våtmarkstyper. Utifrån dessa uppgifter kan behovet av restaurering och skötsel i nationalparker, naturreservat och Natura 2000-områden analyseras. Då bör prioriteringar och långsiktiga kostnadsberäkningar läggas till grund för planering av naturvårdsåtgärder i skyddade våtmarker.

Behovet av att genom formellt skydd och frivilliga avsättningar undanta sumpskogar med höga värden från skogsbruk täcks in av delmål 1 under Levande skogar. Formellt skydd i delmål 1 kommer

att preciseras av länsstyrelserna och skogsstyrelsen i de länsvisa strategierna för skydd av skog. Naturreservat, biotopskydd, naturvårdsavtal och frivilliga avsättningar är de instrument som bör användas för att undanta arealer från skogsbruk.

Åtgärder

Skydd

- Samtliga Ramsarområden bör tas in i förteckningen över naturområden enligt 7 kap. 27 § miljöbalken och därmed prioriteras i det fortsatta bevarandearbetet.
- Naturvårdsverket genomför en revidering av Myrskyddsplanen i samarbete med länsstyrelserna under 2006.
- De myrobjekt som upptagits i 1994 års Myrskyddsplan, samt de myrobjekt som ersätter avförda objekt i den pågående revideringen av planen, ska för uppfyllelsen av delmål 2 beredas ett långsiktigt skydd senast år 2010. Skyddet av de därutöver tillkommande myrobjekten i den reviderade planen bör genomföras till år 2015.

Kunskap

- Nya uppskattningar av olika våtmarkstypers utbredning bör göras för bedömningar av om de långsiktigt skyddade våtmarkerna utgör ett representativt urval.
- Riktlinjer för hur kulturvärden ska beaktas och prioriteras i bevarandearbetet för våtmarker bör tas fram för att bland annat förbättra underhållet av kulturlämningar och kulturbärande element såsom lador, hässjor och hägnader.
- Arbetet med att bevara och restaurera betesmarker och slåtterängar i enlighet med miljö kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap är en förutsättning för att uppnå Myllrande våtmarker. Miljöersättning för dessa marker är mycket betydelsefullt. Våta marker kan vara förhållandevis skötselkrävande, varför det är viktigt att en högre miljöersättning (tilläggsersättning) även fortsättningsvis kan ges till ängs- och betesmarker med höga värden. Fortsatt rådgivning om restaurering och skötsel av ängs- och betesmarker behövs.

Anläggning och restaurering av våtmarker

Definitioner

Anläggning – skapande av ny våtmark på mark som inte är att betrakta som våtmark. Återskapande omfattar åtgärder på mark som tidigare varit våtmark eller sjö. Nyanläggning omfattar åtgärder på mark som tidigare inte varit sjö eller våtmark. Åtgärderna kan omfatta igenläggning av diken, dämning och grävning.

Restaurering/Återställning – förbättring av befintlig våtmark genom förändring av hydrologin och/eller borttagande av vegetation. Vid restaurering av hydrologin kan åtgärderna omfatta igenläggning av diken, dämning och i mindre omfattning även grävning.

Behovet av restaurering och anläggning av våtmarker bedöms vara störst i odlingslandskapet. Det finns även behov av sådana åtgärder i myrmark, sumpskog och andra våtmarkstyper. I odlingslandskapet behövs restaurering och anläggning både av vattenmiljöer och hävdade våtmarker. Aktiva restaureringsåtgärder i sumpskog bedöms i lägre grad vara aktuella, men behovet av restaurering behöver utredas. Behovet av restaurering av myrmark bedöms vara stort, men kunskaperna om hydrologisk återställning behöver förstärkas.

För att uppnå miljö kvalitetsmålet krävs bland annat att våtmarker restaureras eller anläggs i sådan omfattning att tillräckligt med livsmiljöer skapas för att säkerställa överlevnad och spridningsmöjlighet för våtmarksberoende arter inom deras naturliga utbredningsområden.

Våtmarker ska även anläggas och restaureras för att rena växtnäring och därigenom bidra till miljö kvalitetsmålet Ingen övergödning. Förutsatt att våtmarker för näringsrening i genomsnitt tar bort 175 kg kväve per hektar och år behöver enligt Jordbruksverkets beräkningar 12 000 hektar våtmarker anläggas för detta ändamål till år 2020 för att kvävemålet ska nås.

Under 2000-2004 har 3 600 hektar våtmarker anlagts eller restaurerats i odlingslandskapet. Med oförändrad takt innebär det att cirka 8 000 hektar kommer att ha återställts till 2010, vilket är långt under det nationella målet för odlingslandskapet (12 000 hektar). Utredningar av våtmarker som anlagts med statligt stöd har även visat att våtmarkernas kvalitet och kostnadseffektivitet avseende rening av växtnäring skulle öka om möjligheten att styra våtmarkernas placering förbättras.

Förutsättningar för att nå delmål 4 och andra mål kopplade till återställning

- Ökad takt i åtgärdsarbetet.
- Ökat fokus på restaurering av befintliga våtmarker och varsamt återskapande av våtmarker med långsiktig skötsel i åtanke.
- Bättre förutsättningarna för hög näringsrening och biologisk mångfald genom styrning av våtmarkernas placering och fler stora våtmarksprojekt.
- Ökad hänsyn tas till landskapets kulturvärden. Detta innebär att placering, utformning och skötsel i så stor utsträckning som möjligt harmonierar med landskapsbilden och att åtgärder som skadar eller förändrar kulturlämningar eller landskapselement undviks.
- Ökat samspel mellan fiske- och naturvårdens intressen vid planering av åtgärder.

En våtmarkskedja för restaurering och anläggning

Prioriteringar

- På nationell nivå prioriteras återskapande av de naturtyper som är mest hotade och de som försvunnit i störst omfattning.
- Åtgärder bör styras till regioner där många våtmarker gått förlorade.
- Våtmarkstyper som minskat kraftigt inom regionen bör prioriteras.
- Restaurering och skötsel av slåtterhävdade marker är särskilt viktigt, eftersom dessa marker har minskat i stor utsträckning.

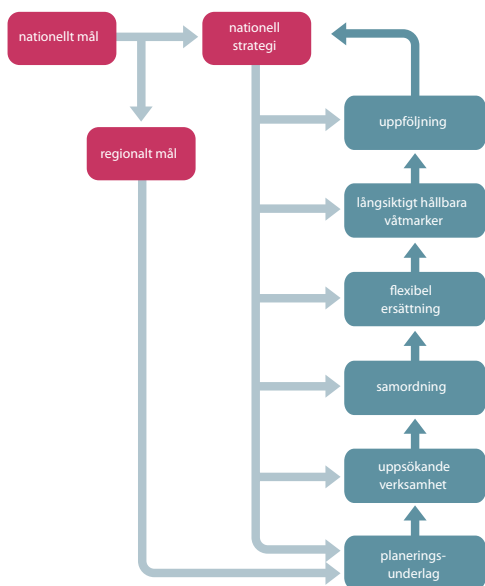
Åtgärdsarbetet kopplas till en ”våtmarkskedja” (figur 1), vars syfte är att ge en rationell arbetsmetod och hög kvalitet på våtmarkerna. Metoden underlättar avvägningar mellan olika intressen och gör att åtgärder kan styras dit där de gör störst nytta. Statligt finansierat arbete med regionala landskapsstrategier och planering av våtmarker i ett landskapsperspektiv utgör en viktig del. Ökade resurser för uppsökande verksamhet, samordning och flexibla stödformer gör även att ett lokalt engagemang kan tas tillvara och stimuleras.

Arbetsmetoden, som lägger stor vikt vid strategisk planering, ger även möjlighet att ha en helhetssyn på åtgärderna där ekologiska, vattenhushållande och kulturhistoriska aspekter kan vägas in, liksom behovet av nyttjande och rekreation.

Åtgärder

Planering

- Länsstyrelserna bör ta fram planeringsunderlag för anläggning och restaurering av våtmarker. Underlaget ska syfta till att peka ut områden som är särskilt betydelsefulla för återställning av våtmarker samt ge förutsättningar för att tillgodose olika mål och intressen. Arbetet bör ske i samråd med vattenmyndigheter, kommuner och andra berörda aktörer och vara integrerat med övrig landskapsplanering, naturvård, kulturmiljövård och vattenplanering. Planeringsunderlagen kan vara en del i länsstyrelsernas arbete med regionala landskapsstrategier i enlighet med regeringens proposition (prop. 2004/05:150, bet. 2005/06: MJU3, rskr. 2005/06:48). Planeringsunderlag bör tas fram

Figur 1. Våtmarkskedjan. Alla länkarna behöver utvecklas och finnas tillgängliga för att uppnå arealmålet och hög kvalitet på de våtmarker som anläggs och restaureras.

under 2007-2008 eftersom de är en förutsättning för arbetet med övriga länkar i våtmarkskedjan.

- Naturvårdsverket kommer, tillsammans med andra berörda myndigheter, att ta fram en vägledning för hur planering av anläggning och restaurering av våtmarker kan genomföras.
- Fiskevårdande åtgärder bör inkorporeras i arbetet med återställning av våtmarker, bland annat genom landskapsekologisk planering.

Metodutveckling

- Genom pilotprojekt bör olika restaureringsmetoder prövas och utvärderas i olika typer av myrar och sumpskogar för att bland annat ligga till grund för kostnadsberäkningar.

Finansiering och ersättning

- För att uppnå arealmålet med hög kvalitet krävs ökade insatser inom miljö- och landsbygdsprogrammet (LBU-programmet) eller komplettering med nationella medel. Resurser behövs även för att följa upp åtgärdernas effekter, bland annat för att bedöma behovet av ändrade styrmedel.

- Finansiering av våtmarkskedjan bör till stor del ske genom LBU-programmet. LBU-medlen bör kompletteras med statlig finansiering via kommunerna, till exempel genom lokala naturvårdsprojekt. Detta är angeläget eftersom kommunerna är viktiga aktörer för planering av mark och vatten och för att behålla det våtmarksengagemang som många kommuner byggt upp inom arbetet med lokala investeringsprogram (LIP). Åtgärder kan i vissa fall även finansieras med medel som finns för skyddade områden och hotade arter, men det gäller främst åtgärder som inte passar in i regelverket för LBU.
- Uppsökande verksamhet och samordning kan rymmas inom LBU-programmet och genom finansiering med statligt finansierade kommunala medel. LBU-ersättning bör kunna ges för anläggning, restaurering och skötsel i hela landet och i vissa fall omfatta åtgärder utanför själva jordbruksmarken. Ersättningen till markägare och brukare behöver vara flexibel vad gäller ersättningsnivåer och stödberättigande kostnader.
- Ersättningssystemet bör utformas på ett sätt som tillgodoser de olika behov som finns i olika delar av landet, exempelvis behovet av anläggning av nya våtmarker i södra Sverige och restaurering av slåttermysrar i norr.

Legala aspekter

- För att främja återskapande verksamhet kan miljökvalitetsmålen betydelse behöva framgå tydligare vid tillämpningen av miljöbalken. Det är angeläget att belysa hur miljönyttor bör värderas och vägas mot till exempel ekonomiska intressen och potentiell skada för fisket. Riktlinjer bör tas fram för hur fiskevårdande åtgärder kan samordnas med arbetet att återställa våtmarker.
- Miljökvalitetsmålen bör beaktas i bedömningen vid tillståndsprövning av vattenverksamhet som syftar till att anlägga och återställa våtmarker i hydrologiskt kraftigt påverkade vattenmiljöer. Vid bedömningen av nytta och kostnad bör miljöbalken tillämpas så att även natur- och kulturmiljövinster beaktas.
- För att långsiktigt säkerställa restaurerade och anlagda våtmarkers funktioner och värden bör tillståndsmyndigheterna vara

restriktiva med att tillåta verksamhet som kan påverka dessa våtmarker negativt.

- Ändringar i markavvattningsföretag är ofta juridiskt komplicerade, vilket utgör ett hinder i arbetet med att återställa våtmarker. De tusentals markavvattningsföretagen i Sverige kan dock innebära en potential för att återställa våtmarker. Det bör utredas om de juridiska och administrativa reglerna behöver ändras för att underlätta möjligheterna att markavvattningsföretag omförs till projekt för återställning.
- Naturvårdsverket har ett regeringsuppdrag att se över möjligheterna att använda naturvårdsavtal i andra naturtyper utöver skog. Det bör övervägas om naturvårdsavtal kan vara ett lämpligt komplement till våtmarksåtgärderna inom LBU-programmet och omfatta åtgärder som inte kan finansieras med LBU-medel.
- Naturvårdsverket har föreslagit att strand- och vattenmiljöer som hyser bestånd av hotade eller missgynnade arter eller som har en väsentlig betydelse för vissa arters fortlevnad ska kunna förklaras som biotopskyddsområden av länsstyrelsen eller skogsstyrelsen. Förslaget bereds för närvarande inom regeringskansliet. Det är önskvärt att i det sammanhanget överväga om biotopskydd ska kunna användas för restaurerade eller anlagda våtmarker som kommit att utgöra livsmiljö för hotade eller missgynnade arter.
- Det bör utredas vad det generella biotopskyddet för våtmarker och småvatten under 1 hektar innebär beträffande restaurerade och anlagda våtmarksmiljöer.

Kunskap och information

På lång sikt är det av avgörande betydelse för möjligheterna att nå flera av miljökvalitetsmålen att det hos flertalet medborgare finns en god kunskap, engagemang och känsla för natur- och kulturvärdena i landskapet. En ökad medvetenhet hos myndigheter och allmänheten om våtmarkernas olika funktioner är på motsvarande sätt viktigt för att nå Myllrande våtmarker. Kunskapsspridning och information är väsentliga verktyg i myndigheternas arbete. En fortsatt forskning och kunskapsuppbyggnad är likaså en förutsättning för ett framgångsrikt arbete. Även sektorerna och ideella föreningar har ett ansvar för den kunskapsuppbyggnad och kunskapsspridning som krävs för att samhället ska klara av att genomföra de åtgärder som är nödvändiga för att målen ska nås. Inom ramen för ett EU-projekt studerar länsstyrelsen i Västra Götaland förutsättningarna för att etablera ett våtmarkscentrum.

För att våtmarker ska kunna bevaras och nyttjas på ett bra sätt behövs mer kunskap om arealen våtmark som försvunnit och som finns idag, hur de fördelar sig på olika storleksklasser och våtmarkstyper, var de finns och nyttjas samt vilka värden de

innehåller. Vidare behövs ökad kunskap om effekterna av olika former av nyttjande, restaurering och anläggning av våtmarker.

Åtgärder

Uppföljning och rapportering

- Ett nationellt system med satellitbaserad övervakning av våtmarker, baserat på våtmarksinventeringen (VMI) bör etableras. Landskapsövervakningens delprogram NILS bör utvecklas och genom stickprov komplettera fjärranalyssystemet. Vissa artgrupper och naturtyper, som rikkärr, kräver särskilda uppföljningsinsatser.
- Framtagna fältbaserade metoder ska användas vid uppföljning av bevarandestatus i Natura 2000 och övriga skyddade våtmarker.
- För att sprida information om våtmarksinventeringens resultat och hur dessa kan tillämpas bör en nationell slutrapport för VMI tas fram. Databasen för VMI finns tillgänglig via Internet och torde tillsammans med de digitala kartskikt som håller på att tas fram utgöra viktiga underlag vid bland annat landskaps-ekologisk planering och tillståndsprövning.

Kunskapssammanställning och informationsspridning

- Information och kunskaper behöver tas fram och spridas rörande vilka sumpskogar som bör sparas, samt hur sumpskogar kan brukas.
- Inom jordbrukssektorn behövs fortsatt rådgivning om restaurering och skötsel av fuktiga och våta ängs- och betesmarker.
- För att säkerställa skyddet och vården av våtmarkernas kulturvärden behövs ett samlat kunskapsunderlag samt inventeringar i vissa våtmarker. Tillgängligt kunskapsunderlag om kulturvärden i och intill våtmarker bör sammanställas och bearbetas. Fornminnesinformationssystemet (FMIS) och Skog- & Historiainventeringen bör samköras med exempelvis VMI.
- Historiskt kartmaterial bör i ökad utsträckning kunna användas i planeringen av skydd, skötsel, restaurering och anläggning av våtmarker och andra naturtyper. Analyserna kan nyttjas av en bred krets av aktörer och det bör övervägas

att genomföra analyser av historiska kartor i större landskaps-
avsnitt som underlag till landskapsekologisk planering.

Forskning och dokumentation

- Mer forskning behövs för att klargöra effekterna på flora och fauna av såväl ingrepp som skötsel- och restaureringsåtgärder. Uppföljning av effekterna av olika ingrepp på våtmarkerna behövs, bland annat gällande skogsbilvägar och utförda dikesrensningar.
- Ingrepp som ändrar hydrologin på våtmarker kan i vissa fall öka nettoutsläppen av växthusgaser i betydande omfattning. Avvattning i större skala och dikesrensning bör undvikas om risken för höga nettoutsläpp bedöms bli hög. Det finns ett behov av fortsatta undersökningar om olika våtmarkers förmåga att ta upp eller avge växthusgaser, liksom effekten av olika åtgärder i våtmarker.
- I de projekt som syftar till att anlägga, restaurera och/eller sköta våtmarker bör dokumentation av erfarenheterna ingå i planeringen.

Sverige har genom sin stora rikedom på våtmarker ett internationellt ansvar för att klokt nyttja och bevara våtmarker för framtiden. Enligt åtagandena under Ramsarkonventionen ska särskilt värdefulla våtmarksområden bevaras. I det internationella perspektivet finns ett särskilt ansvar för bevarandet av myrar.

Åtgärder

- Ytterligare ett antal Ramsarområden bör föreslås i mellersta och norra Sverige.
- Nuvarande riktlinjer för hur konventionen bör tillämpas för Sveriges Ramsarområden bör revideras.
- Kunskap om Vattenfågelavtalet bör spridas genom att en officiell översättning av avtalstexten till svenska tas fram.

Internationellt arbete i Sverige

Roller och ansvar inom ramen för strategin för Myllrande våtmarker

Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet avser att i samverkan inför den kommande fördjupade utvärderingen av miljö kvalitetsmålet bedöma behovet av ändringar i lagstiftningen och om så anses lämpligt utarbeta förslag till ändringar. Bedömningen avses omfatta behov och möjligheter att

- underlätta för markavvattningsföretag att ombildas till projekt för återskapande av våtmarker. Naturvårdsverket ansvarar.
- förtydliga innebörden av begreppet ”nytt naturtillstånd”. Naturvårdsverket ansvarar.
- införa en anmälningsplikt vid dikesrensning. Skogsstyrelsen ansvarar, efter samråd med länsstyrelserna.
- använda så kallade bygdemedel för att kompensera exploatering av våtmarker. Naturvårdsverket ansvarar, efter samråd med länsstyrelserna.

Naturvårdsverket ansvarar för att

- tillsammans med Banverket, Vägverket och länsstyrelserna utarbeta förslag till principer för kompensationsåtgärder vid intrång i våtmarksmiljöer.

- utreda vad det generella biotopskyddet för våtmarker och småvatten under 1 hektar innebär beträffande restaurerade eller anlagda våtmarksmiljöer.
- ta fram reviderade riktlinjer för Sveriges Ramsarområden.
- i samarbete med berörda länsstyrelser ta fram förslag till ytterligare Ramsarområden, främst i mellersta och norra Sverige.
- i samarbete med länsstyrelserna revidera Myrskyddsplanen 2006.
- ta fram säkrare uppgifter om totalarealen av olika våtmarkstyper i landet för bedömningar av om det långsiktiga skyddet av våtmarkerna är representativt.
- utifrån basinventeringen av skyddad natur som genomförs 2004-2008 i samråd med länsstyrelserna analysera behovet av restaurering och skötsel i nationalparker, naturreservat och Natura 2000-områden.
- ett pilotprojekt med landskapsekologisk planering med fokus på vattenmiljöer kommer till stånd i bred samverkan.
- tillsammans med Fiskeriverket ta fram riktlinjer för hur fiskevårdande åtgärder kan samordnas med arbetet att återställa våtmarker.
- i samarbete med Jordbruksverket, Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna ta fram vägledning för hur planering av restaurering och anläggning av våtmarker bör genomföras på regional nivå och samordnas med annan planeringsverksamhet.
- tillsammans med berörda länsstyrelser initiera pilotprojekt om restaurering av myrar samt i samråd med Skogsstyrelsen initiera pilotprojekt om restaurering av sumpskogar.

Skogsstyrelsen ansvarar för att

- i underlaget till den kommande fördjupade utvärderingen av miljökvalitetsmålet göra en bedömning av restaureringsbehovet i sumpskogar.
- initiera pilotprojekt om restaurering av sumpskogar.
- genom information, rådgivning och tillsyn verka för att minska skogsbruksåtgärders negativa effekter på skogliga våtmarksmiljöer, sjöar och vattendrag.
- delta i arbetet med uppföljning av skogsbilvägars effekter på våtmarker.

Jordbruksverket ansvarar för att

- inom ramen för Miljö- och landsbygdsprogrammet (LBU) arbeta med rådgivning till markägare i samband med restaurering, anläggning och skötsel av våtmarker.
- i samarbete med Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna ta fram vägledning för hur planering av restaurering och anläggning av våtmarker bör genomföras på regional nivå och samordnas med annan planeringsverksamhet.

Riksantikvarieämbetet ansvarar för att

- ta fram vägledning för kartläggning av våtmarkernas kultur- miljövärden och för hur prioritering av kulturmiljövärdena bör ske i samband med bevarande av och påverkan på våtmarker.
- i samarbete med Naturvårdsverket, Jordbruksverket och länsstyrelserna ta fram vägledning för hur planering av restaurering och anläggning av våtmarker bör genomföras på regional nivå och samordnas med annan planeringsverksamhet.

Länsstyrelserna

- bör utarbeta planeringsunderlag för restaurering och anläggning av våtmarker.
- ansvarar för säkerställande och skötsel av bland annat värdefulla våtmarker.
- genomför skyddet av våtmarker i Myrskyddsplanen.
- fördelar LBU-medel för återställning och skötsel av våtmarker.

Vattenmyndigheterna

- bör i sina förvaltningsplaner beakta våtmarkernas potential i arbetet med att uppnå god status för vattensystem.

Banverket och Vägverket

- medverkar tillsammans med Naturvårdsverket i arbetet med att ta fram principer för kompensationsåtgärder.
- utvecklar mål och kriterier för hänsynstagande till våtmarker.

Fiskeriverket

- medverkar i framtagandet av riktlinjer för hur fiskevårdande åtgärder kan samordnas med och integreras i arbetet att återställa våtmarker.
- medverkar i arbetet med att planera för restaurering och anläggning av våtmarker på regional nivå.

Kommunerna

- planerar för god hushållning med våtmarksresurserna och utnyttjar tillgängliga stödformer för våtmarksarbetet.
- bidrar till en fungerande kommunikation om våtmarker med allmänheten.

Ideella organisationer

- bedriver informationskampanjer om våtmarkerna, deras värde och ett klokt nyttjande och medverkar genom stiftelseverksamhet, ekonomiskt stöd och lobbyverksamhet.

Markägare, brukare och dikningsföretag

- avgör om markanvändningen ska ändras eller anpassas för att bidra till att uppfylla målet med Myllrande våtmarker samt deltar i en dialog om detta med myndigheter och andra aktörer.

Nationell strategi för Myllrande våtmarker

Denna nationella strategi är gemensam för Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet och syftar till att förstärka arbetet för att nå miljökvalitetsmålet Myllrande våtmarker och dess delmål. Den återspeglar de fyra myndigheternas gemensamma syn på bevarande, återställning och nyttjande av våra våtmarker, där fokus ligger på våtmarkernas roll i ett landskaps-ekologiskt sammanhang.

Strategin redovisar ställningstaganden, åtgärder och styrmedel, ytterligare behov i våtmarksarbetet samt över hur ansvaret för våtmarksarbetet bör fördelas mellan myndigheter och andra berörda aktörer. Strategin ska tjäna som underlag vid tillståndsgivning och andra beslut om mark- och vattenutnyttjande och riktar sig till länsstyrelser, kommuner och andra myndigheter som arbetar med naturvårdsfrågor; markägare och organisationer inom skogs- och jordbruket; ideella organisationer och andra intresserade.

